

Аграрен университет – Пловдив, Научни трудове, т. LX, кн. 1, 2016 г.
Кръгла маса Специализирани видове туризъм – предизвикателства и перспективи
Agricultural University – Plovdiv, Scientific Works, vol. LX, book 1, 2016
Round table Special forms of tourism – challenges and prospects

АНАЛИЗ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ АТРАКЦИИ В РЕЛИГИОЗНИЯ ТУРИЗЪМ ANALYSIS OF TOURIST ATTRACTIONS IN RELIGIOUS TOURISM

Венцислав Перков
Ventsislav Perkov

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов
D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

E-mail: vperkov@uni-svishtov.bg

Abstract

The paper examines and summarizes the views of different authors involved in the sphere of religious tourism. The religious tourism attraction is viewed as the basis for formation of a tourism product and destination. The study covers 111 monasteries, considered as a tourism attraction. The information is generated from databases of the Ministry of Tourism. By using a cluster analysis an attempt was made to classify the surveyed monasteries. Different variables describing the monasteries were selected to conduct the cluster analysis. The variables were as follows: the status of the monasteries, the opportunities for a year-round or seasonal access, availability of tour guides, access for persons with disabilities, paid or free access and location in urban or natural environments. After the cluster analysis and testing of the stability of the resulting clusters it was found that the monasteries in Bulgaria came into two clusters. The main differences in the clusters are related to the status of the monasteries and the opportunities for year-round visits to the monasteries.

Key words: tourism attractions, religious tourism, Bulgarian monasteries, cluster analysis.

ВЪВЕДЕНИЕ

В България религиозни и духовни средища са църквите и манастирите. От туристическа гледна точка наличието на такива религиозни центрове предполага възникването на религиозна туристическа атракция. Туристическата атракция е в основата на разработване на туристическия продукт и дестинация. Основната цел на настоящата разработка е манастирите в България да се класифицират чрез използването на клъстерен анализ. Обект на изследването са манастирите, а предмет – класифицирането на манастирите в България по определени променливи. За постигане на целта са поставени следните изследователски задачи: проучване на литературата по темата и класифициране на манастирите.

МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Религиозният туризъм може да се определи като вид дейност, свързана с предоставянето на услуги за удовлетворяване на потребностите на туристите, свързани със свети места и религиозни центрове, намиращи се извън обитаваните от тях места Babkin (1992). Религиозният туризъм, разгледан от тази гледна точка, обхваща поклоннически туризъм и религиозен туризъм с екскурзионно-познавателна и образователна цел в религиозни обекти (Babkin, 1992; Moira et al., 2009; Neshkov, 2009; Kostadinova, 2013). В основата на развитието на религиозния туризъм са залегнали различни мотиви и вярвания, които пространно са изяснени от Neshkov (2009). За да се достигне до реализиране на мотивите и вярванията на религиозните туристи е необходимо наличието на религиозна туристическа атракция извън мястото на живеене.

Наличието на туристически атракции е в основата на изграждането на успешна туристическа дестинация (Leask, 2008). Wanhill (2008) акцентира върху основната роля на туристическата атракция при разработването на туристическия продукт. Секторите, залагащи на туристическите атракции включват голям брой малки, географски разпокъсани и бедни на ресурси собственици на туристически бизнес, които имат разнообразни управленски цели (Leask, 2008). Горепосочените твърдения са характерни и за развитието на религиозните туристически атракции в България и включването им като водещи при проектирането на определена дестинация. Поради тази причина изграждането на конкурентоспособна туристическа дестинация, базирана на религиозни атракции, изисква обединяването на усилията на множество контрагенти – религиозни институции, държавни институции и частен бизнес. Влиянието на религиозния туризъм върху развитието на туристическата дестинация е разгледано от Kostadinova (2013).

С цел обхващане на повече сегменти от религиозните туристи и задоволяване на техните потребности, както и предоставянето на информация на държавните и частните институции, изследванията в областта на туристическите религиозни атракции са насочени към разработването на различни класификационни рамки. Използвайки дедуктивния подход, туристическите атракции, като цяло и в частност религиозните туристически атракции, могат да се класифицират според различни критерии. Рамката, описваща многообразието от туристически атракции, разработена от Leask (2008), спомага за класифицирането на религиозните атракции в България като: публични, изградени от човека или природни феномени както и от гледна точка на заплащането – със заплащане или безплатно.

Според критериите вид на религиозно-културния паметник и режима им на действие, туристическите религиозни атракции биват: действащи религиозни сгради; недействащи религиозни сгради; религиозни паметници част от естествената среда; места, на които се извършват религиозни изследвания; религиозни музеи; религиозни обекти, използвани за изложби; религиозни символи; свещени естествени ресурси (обекти); места, свързани с живота на

религиозни личности; събития с религиозно съдържание (религиозни танци); религиозни конференции и религиозни маршрути (Moir et al., 2009).

Изведените класификации на религиозните атракции предполагат и направения опит за класифициране на манастирите в България посредством използването на клъстерен анализ. Методологическата рамка на изследването преминава през следните етапи: събиране, кодиране на информацията и обследване, след което се прилагат стъпките, описани от Mooi & Sarstedt (2011), за реализацията на клъстерния анализ. В настоящото изследване е използвана информацията за манастирите в България, поместена на сайта на Министерство на туризма, където от Регистъра на туристическите атракции са избрани религиозните атракции – манастири общо 111 на брой (Ministerstvo na turizma, 2016). Те са класифицирани според критерия **статут**, където са обособени следните възможности като променливи – манастир, манастир-паметник на културата с местно значение и манастир-паметник на културата с национално значение. На следващо място е критерият **достъпност**. Към този критерий са кодирани променливите: цялогодишен достъп, сезонен достъп, наличие на екскурзовод, наличие на достъп за лица с увреждания, платен достъп и безплатен достъп. Третият критерий е **среда**, а променливите са съответно градска или природна.

РЕЗУЛТАТИ

В разработката се използват същинските данни, като анализът не е усложнен с провеждането на факторен анализ, а променливите са тествани за наличие на много силна (над 0,9) зависимост помежду си чрез корелационен анализ. При осъществяването на корелационния анализ е използван коефициент на Пирсън. Резултатите са поместени в табл. 1.

Таблица 1. Корелационна матрица на изследваните променливи
Table 1. Correlation matrix of the of the investigated variables

	Цялогодишно	Сезонно	Екскурзовод	Достъп на лица с увреждания	Платено	Безплатно	Среда	Статут
Цялогодишно	1,00	-0,42	0,13	0,11	0,10	0,75	0,16	0,06
Сезонно	-0,42	1,00	-0,05	-0,05	-0,04	0,06	-0,14	-0,06
Екскурзовод	0,13	-0,05	1,00	0,54	0,78	0,06	-0,20	0,16
Достъп на лица с увреждания	0,11	-0,05	0,54	1,00	0,13	0,08	-0,20	0,12
Платено	0,10	-0,04	0,78	0,13	1,00	n.a.	-0,04	0,13
Безплатно	0,75	0,06	0,06	0,08	n.a.	1,00	0,18	0,10
Среда	0,16	-0,14	-0,20	-0,20	-0,04	0,18	1,00	-0,13
Статут	0,06	-0,06	0,16	0,12	0,13	0,10	-0,13	1,00

Корелационните коефициенти, които са в потъмнените клетки, са с ниво на значимост 0,05, а тези, които са в болд, са с ниво на значимост 0,10.

Резултатите, поместени в табл. 1, сочат, че между променливите липсват много силни значими връзки.

На следващия етап от обследването на данните, чрез метода на единичната връзка (метод на най-близкия съсед с евклидово разстояние) е проведено тестване за екстремални (отдалечени) обекти. Това е един от най-добрите методи за откриване на отдалечени случаи (Mooi & Sarstedt, 2011). Вследствие на извършената процедура, като отдалечени случаи са определени – манастирът „Свети дух“ (Годеч), Враческият манастир (Ботевград), манастирът „Света Троица“ (Етрополе), Комплексът Калугеровски манастир „Свети Никола“ (Лесичово) и Черепишкият манастир „Успение Богородично“ (Мездра). Поради ограниченото място, дендограмата, получена при провеждане на клъстерния анализ, не е поместена в текста. Като резултат от прилагането на метода на единичната връзка, е получена информация относно броя на клъстерите, а именно на база на посочените променливи, са обособени два клъстера.

По-нататък в разработката се използват т.н. агломеративни техники на клъстеризация, които са част от йерархичния метод на клъстеризацията. Като мярка за приликата/разликата (дистанцията) между отделните обекти е използвано евклидово разстояние. Приложен е методът на междугруповото свързване, известен още като метод на междугруповото средно свързване. След неговото прилагане се потвърди наличието на два клъстера. Вторият клъстер обхваща няколко на брой манастира – Боровишки манастир (Белоградчик), манастир „Свети Йоан Рилски“ (Бобошево), манастир „Възнесение Господне“ (Кайнарджа), Калоферски мъжки манастир „Свето Рождество Богородично“ (Карлово), Калоферски девически манастир „Въведение Богородично“ (Карлово). В първия клъстер попадат всички останали изследвани манастири. Поради множеството от манастири в първия клъстер се наблюдава обособяване на няколко подгрупи от близки по отделните променливи манастири. В случая броя на подгрупите е пет.

След като е извършен клъстерният анализ, с основния избран метод, е необходимо да се извърши оценяване на валидността и стабилността на клъстерите. За тази цел е приложен метод Ward, като е променена и мярката за разстояние от евклидово разстояние на евклидово разстояние на квадрат. Резултатите от проведения клъстерен анализ, чрез метод Ward и мярка евклидово разстояние на квадрат показват, че стабилността на клъстерите се запазва като брой, а именно два клъстера. Манастирите, включени в първия клъстер, отново са горепосочените пет. Вторият обособен клъстер обхваща всички останали манастири, като броя на подклъстерите в него се запазва на пет. Манастирите, включени в тези пет подклъстера, също остават непроменени. Може да направи заключението, че извлечените чрез метода на междугруповото средно свързване клъстери, се запазват стабилни, т.е. изводите, генерирани от така получените клъстери, са валидни.

Тълкуването на резултатите от проведения клъстерен анализ се извършва чрез еднофакторния дисперсионен анализ. Когато при

провеждането на еднофакторен дисперсионен анализ, F-критерия е значим за всеки един от критериите за клъстеризация.

Таблица 2. Еднофакторен дисперсионен анализ,
относно различията между клъстерите

Table 2. ANOVA on the differences between clusters

		Девияция	df	Дисперсия	F-критерии	Значимост
Статут	Междугрупова	4,15	1,00	4,15	6,37	0,01
	Вътрешногрупова	54,69	84,00	0,65		
	Обща	58,84	85,00			
Целогодишно	Междугрупова	4,15	1,00	4,15	74,23	0,00
	Вътрешногрупова	4,69	84,00	0,06		
	Обща	8,84	85,00			
Сезонно	Междугрупова	0,01	1,00	0,01	0,12	0,73
	Вътрешногрупова	7,80	84,00	0,09		
	Обща	7,81	85,00			
Екскурзовод	Междугрупова	0,06	1,00	0,06	0,19	0,67
	Вътрешногрупова	26,00	84,00	0,31		
	Обща	26,06	85,00			
Достъп	Междугрупова	0,29	1,00	0,29	0,32	0,57
	Вътрешногрупова	75,06	84,00	0,89		
	Обща	75,35	85,00			
Платено	Междугрупова	0,00	1,00	0,00	.	.
	Вътрешногрупова	0,00	84,00	0,00		
	Обща	0,00	85,00			
Безплатно	Междугрупова	169,53	1,00	169,53	.	.
	Вътрешногрупова	0,00	84,00	0,00		
	Обща	169,53	85,00			
Среда	Междугрупова	0,51	1,00	0,51	2,48	0,12
	Вътрешногрупова	17,22	84,00	0,21		
	Обща	17,73	85,00			

Това означава, че между обособените клъстери съществуват значими различия. В този случай еднофакторния дисперсионен анализ не може да се използва като средство за установяване на различията между клъстерите (Mooi & Sarstedt, 2011).

Интерпретирането на резултатите в табл. 2 се базира на значимостта на F-критерия. Както е посочено в табл. 2, значими различия между клъстерите съществуват относно статута и целогодишната достъпност до манастирите. По останалите критерии, двата обособени клъстера, не се различават.

ИЗВОДИ

Направеният анализ разграничава манастирите според статута, който имат в България – манастир, манастир-паметник на културата с местно значение и манастир-паметник на културата с национално значение. Целогодишният достъп до манастирите също е от значение за функционирането на манастирите. От статистическа гледна точка обособеният клъстер от само пет манастира, може да се изключи при следващи изследвания, като по този начин могат да се изследват обособените пет подклъстера в първия клъстер. При бъдещи изследвания могат да се добавят и други критерии от различни бази с данни. За да могат да се обособят сравнително еднородни групи от манастири, Министерство на туризма може да акумулира допълнителна информация, която да спомогне научните изследвания и развитието на туризма. Не на последно място, чрез подобни изследвания може да се спомогне при разработването на подходящ туристически продукт, като се акцентира върху определена група манастири, а в следствие се обособи цяла дестинация.

REFERENCES

- Leask, A., 2008. The Nature and Role of Visitor Attractions. // Fyall, A., B. Garrod, A. Leask, S. Wanhill. Managing Visitor Attractions. Second Edition. Oxford, Butterworth-Heinemann, Elsevier, 3–15.
- Wanhill, S., 2008. Interpreting the development of the visitor attraction product. // Fyall, A., B. Garrod, A. Leask, S. Wanhill. Managing Visitor Attractions. Second Edition. Oxford, Butterworth-Heinemann, Elsevier, 16–36.
- Kostadinova, O., 2013. Formi na religioznia turizam (05.01.2013.) <fe.swu.bg/en/wp-content/uploads/05-01.2013.pdf> (15.05.2016).
- Neshkov, M., 2009. Religiozen turizam – sashtnost i savremenni formi (14.04.2009). <<http://www.horemag.bg/show.php?storyid=704871>> (15.05.2016).
- Babkin, A., 1992. Specialnie vidai turizma. <s-kamenskiy.ru/Library/babkin.pdf> (15.05.2016).
- Moir, P., S. Parthenis, A. Kontoudaki, O. Katsoula, 2009. Religious Tourism in Greece: The necessity to classify religious resources for their rational valorization, // <http://www.academia.edu/7488223/Religious_Tourism_in_Greece_The_necessity_to_classify_religious_resources_for_their_rational_valorization> (15.05.2016).
- Mooi, E., M. Sarstedt, 2011. A Concise Guide to Market Research The Process, Data, and Methods Using IBM SPSS Statistics. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag.